

ครูศิลป์ของแผ่นดิน

นายสมทรัพย์ ศรีสุวรรณ

น้ำตัน

จังหวัดเชียงใหม่

“ น้ำตัน เป็นสัญลักษณ์ทางภูมิปัญญาของชาวล้านนาที่มีมาแต่โบราณ สืบทอดต่อกันมาผ่านรูปแบบงานปั้นด้วยฝีมือของพ่ออู๋ แม่อู๋ ที่รักษามรดกภูมิปัญญาที่มีค่าแขนงนี้ให้ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ตราบเท่าที่ผมยังมีลมหายใจอยู่ในแผ่นดิน ผมจะสืบสานงานน้ำตันต่อไป จะไม่ยอมให้น้ำตันสูญสิ้นไปจากแผ่นดินไทย ”

น้ำตัน หรือ คนโท เป็นภาชนะดินเผาที่มีลักษณะรูปทรงสูง ส่วนกลางป่อง โดยทั่วไปจะมีสีแดงอิฐ หรือสีของเนื้อดินตามธรรมชาติ น้ำตันเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของชาวล้านนามาช้านาน สันนิษฐานว่า สืบทอดมาจากงานฝีมือของช่างชาวจีน หรือ ชาวไทยใหญ่ ที่อพยพมาจากรัฐฉาน ประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เชียงใหม่ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่ ลำดับที่ 6 (ในราวปี พ.ศ. 2399-2413) ในอดีตใช้เป็นเครื่องประกอบยศของผู้มีบรรดาศักดิ์ วัตถุประสงค์และลวดลายจะมีความวิจิตรงดงามแตกต่างจากน้ำตันที่ชาวบ้านใช้ในชีวิตประจำวัน โดยส่วนใหญ่นิยมนำมาบรรจุน้ำดื่มหรือเป็นภาชนะใส่ดอกไม้เพื่อบูชาในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ตั้งไว้บนหอน้ำหรือเจ้าทรงใส่น้ำเพื่อบวงสรวงเช่นไหว้ผี เป็นต้น

น้ำตันมีลักษณะบางเบาแต่ทนทาน เมื่อจับรินน้ำแล้วบริเวณช่วงคอ น้ำตันไม่แตกหักง่าย ใส่น้ำแล้วจะมีความเย็น ดื่มแล้วสดชื่นจึงเหมาะแก่การต้อนรับแขกผู้มาเยือน ในอดีตชาวบ้านไม่นิยมใช้น้ำตันอย่างพร่ำเพรื่อ เพราะมีความเชื่อว่าน้ำตันเป็นของสูงค่า หากไม่ใช้งานแล้วมักจะเก็บไว้โดยการคว่ำไว้บนควาน (ที่เก็บของมีลักษณะเป็นตะแกรงตาห่าง) เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี หลายหลังคาเรือนยังคงรักษาน้ำตันแบบโบราณไว้เพื่อส่งต่อกับรุ่นลูกหลาน ซึ่งถือเป็นการช่วยกันอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาการทำน้ำตันยังคงอยู่ต่อไปในอนาคต

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายสมทรัพย์ ศรีสุวรรณ ผู้อนุรักษ์และสืบสานงานภูมิปัญญาการปั้นน้ำตันของชาวล้านนาที่เกือบจะสูญหายไปจากแผ่นดินให้กลับมาคงอยู่ได้ในปัจจุบัน โดยมีจุดเริ่มต้นจากความสนใจในศิลปะการทำน้ำตันมาตั้งแต่เด็ก และด้วยความเป็นคนท้องถิ่นบ้านน้ำตัน หมู่บ้านที่ขึ้นชื่อในการทำ “น้ำตัน” ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้เห็นการปั้นน้ำตันจากรุ่นพ่ออู๊ย แม่อู๊ยในชุมชนมาตั้งแต่จำความได้ ทำให้เกิดการซึมซับและเริ่มเรียนรู้ ได้มีโอกาสทดลองฝึกปั้น “น้ำตัน” จากการสังเกตและจดจำเทคนิควิธีการทำจากพ่ออู๊ย แม่อู๊ย ช่างปั้นน้ำตันประจำชุมชน นายสมทรัพย์ สั่งสมฝีมืออยู่นานหลายปีจนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ ทั้งด้านทักษะฝีมือและองค์ความรู้

ที่เกี่ยวกับน้ำตันตั้งแต่สมัยโบราณ ทำให้ได้รับการยกย่องให้เป็น “สลาหรือช่างปั้นน้ำตัน” ที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

นายสมทรัพย์ ได้มีโอกาสเห็นรูปแบบน้ำตันโบราณในแต่ละยุคสมัย จึงยิ่งเกิดเป็นความรักและความห่วงหาญซึ่งภูมิปัญญาของงานน้ำตัน เพราะในปัจจุบันช่างปั้นน้ำตันมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่คน และนับวันจะหายไปจากวิถีชีวิตของชาวล้านนา จึงตั้งใจรวบรวมทั้งด้านองค์ความรู้และเทคนิควิธีการ เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาการปั้นน้ำตันขึ้นมาอีกครั้ง เพียงหวังว่า “การปั้นน้ำตันแบบโบราณ” จะคงอยู่คู่บ้านน้ำตัน และชาวล้านนาสืบต่อไป

น้ำตั้น รูปทรงคอคอดปากบาน

น้ำตั้น รูปทรงหัวแดง (หัวระฆัง)

น้ำตั้น รูปทรงขวด

น้ำตั้น รูปทรงสูง

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

“น้ำตั้น” หรือ “คนโท” เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่อยู่
ในวิถีชีวิตชาวล้านนามานาน นอกจากจะใช้เป็นภาชนะใส่น้ำ
ยังเป็นภาชนะใส่ดอกไม้บนแท่นบูชาและในพิธีกรรมต่าง ๆ
รวมทั้งเป็นเครื่องประกอบยศของชนชั้นสูงในสมัยโบราณ
น้ำตั้นที่ปรากฏตามตำราโบราณ มีรูปทรง 8 แบบ ได้แก่
รูปทรงหัวแดง (หัวระฆัง) รูปทรงสูง รูปทรงคอคอดปากบาน
รูปทรงน้ำตั้นแม้วาง (สันป่าตอง) รูปทรงอ้วน รูปทรงยาว
กลีบมะเฟือง รูปทรงขวด และรูปทรงน้ำเต้า ซึ่งนายสมทรัพย์
สามารถแกะต้นแบบ และปั้นขึ้นรูปดินได้เหมือนรูปทรง
ต้นแบบทุกรูปทรง

เทคนิคที่สะท้อนได้ถึงทักษะฝีมือ ความเชี่ยวชาญของ
นายสมทรัพย์ ในงาน “น้ำตั้น” ที่ได้ชื่อว่ามีฝีมือล้ำเลิศนั้น
สำคัญตั้งแต่การเตรียมดิน การนวดดินเหนียว นำมาขึ้นรูป
บนแป้นหมุนไม้ที่ยังใช้แรงคนหมุน และตกแต่งลวดลาย
ด้วยอุปกรณ์ที่เรียกว่า “เขาควย” ตกแต่งผิวดินภายนอก
ให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ด้วยการนำเขาควยหรือไม้ลาย
มาขูดขีด สลักลาย พิมพ์ลาย กดลาย ให้เกิดเป็นลวดลาย
เอกลักษณ์น้ำตั้นโบราณ เมื่อดินเริ่มแห้งเป็นรูปเป็นร่างแล้ว
จึงใช้เม็ดมะค่าขีดผิวให้เรียบเนียนก่อนนำไปเผาจนออกมา
เป็นน้ำตั้นที่สวยงาม ซึ่งทุกกระบวนการล้วนเป็นภูมิปัญญา
ของคนรุ่นเก่าที่สืบทอดต่อกันมา

ทุกกระบวนการในการทำน้ำตั้น ล้วนเป็นภูมิปัญญาที่
ส่งต่อมาหลายร้อยปี ซึ่งนายสมทรัพย์ยังคงยึดกระบวนการทำ
น้ำตั้นแบบดั้งเดิม และยังคงใช้อุปกรณ์การทำงานที่ถือ
เป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ เช่น แผ่นงานสำหรับขึ้นรูป
ที่เรียกว่า “ใบเสียน” ที่ยังคงต้องใช้แรงมือหมุน ซึ่งปัจจุบัน
แทบจะไม่เหลือช่างฝีมือที่ยังคงใช้อุปกรณ์เหล่านี้แล้ว

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์น้ำตันฝีมือนายสมทรัพย์อยู่ที่การคงไว้ด้วยรูปแบบน้ำตันโบราณ โดยเฉพาะฝีมือการปั้นรูปทรง พักทอง ที่มีลักษณะคอป้าน ทรงกลมเพื่อลักษณะ คอบาน ทรงพริกหวานลักษณะคอสอดตรง ทรงมะยม ลักษณะคอสอบอูม รูปทรงเหล่านี้เป็นรูปทรงที่ทำได้ยากและต้องผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีจึงจะสามารถ กะสัดส่วนรูปทรงได้อย่างสมดุลและกลมกลืนตลอดทั้งใบ ซึ่งนายสมทรัพย์นับเป็นช่างน้อยรายที่สามารถอนุรักษ์ ภูมิปัญญาการทำน้ำตันล้านนาที่หายากในปัจจุบัน

ลวดลายเอกลักษณ์ของ “น้ำตัน” ที่นายสมทรัพย์ สามารถทำลวดลายได้อย่างชำนาญ และมีความละเอียด เช่น ลายสร้อยดอกหมาก ลายหยดน้ำ ลายบุชบา ลายเมล็ดข้าวเปลือก ลายพินหนุ เป็นต้น ซึ่งนายสมทรัพย์ ยังคงยึดการทำลวดลายเหล่านี้ที่ถือเป็นลายโบราณที่ สืบทอดต่อกันมาหลายร้อยปีให้ยังคงมีรูปแบบเหมือน เดิมที่สุด เพื่อหวังให้คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันยังมีโอกาส ได้เห็นภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้สืบไป

ผลงานที่นายสมทรัพย์ภาคภูมิใจมากเป็นพิเศษ คือ ผลงานการปั้นน้ำตันในชื่อ “พุตุนชาย” และ “พุตุนหญิง” เป็นการสร้างสรรค์งานที่ได้รับแรงบันดาลใจใน การใช้ชีวิต มีรูปทรงแตกต่างจากน้ำตันทั่วไปเพราะได้ มีการออกแบบชิ้นใหม่ จุดเด่นของผลงานอยู่บริเวณคอ น้ำตันที่ได้ใช้นิ้วมือป้อนไปโดยรอบ เป็นสัญลักษณ์ที่ บ่งบอกถึงความตั้งใจในการทำงานและต้องการสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นเอกลักษณ์เพียงหนึ่งเดียว

น้ำตัน รูปทรงพักทอง

น้ำตัน รูปทรงมะยม

น้ำตัน พุตุนชาย

น้ำตัน พุตุนหญิง

น้ำตัน รูปทรงแม่วาง (สีนํ้าตอง)

น้ำตัน รูปทรงแม่วาง (สีนํ้าตอง)

น้ำตัน รูปทรงสูง

น้ำตัน รูปทรงน้ำเต้า

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

นายสมทรัพย์ ได้จัดตั้งกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกาด เพื่อถ่ายทอดการทำน้ำตัน รวมทั้งเปิดสอนหลักสูตรให้แก่ผู้เรียนทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้ และเพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

ด้านการพัฒนาผลงาน นายสมทรัพย์ให้ความสำคัญกับการทำน้ำตันตามโครงสร้างแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณ และการสร้างสรรค์ประยุกต์ชิ้นใหม่เพื่อให้ น้ำตัน ไม่เป็นเพียงการใช้ใส่นํ้าหรือใส่สิ่งของเพื่อการบูชาในพิธีกรรมเท่านั้น แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น เช่น เป็นของที่ระลึก ของตกแต่งบ้าน เป็นต้น

บางชิ้นงานมีการพัฒนาสีสันทดลายนํ้าตันให้มีความสวยงามยิ่งขึ้นด้วยการลงรักปิดทอง เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับคนโทน้ำตันรูปทรงโบราณได้อย่างลงตัวและสวยงามเพราะในปัจจุบันช่างปั้นน้ำตันมีเหลือน้อยมาก และนับวันน้ำตันจะหายไปจากวิถีชีวิตของชาวล้านนา หากนายสมทรัพย์ไม่พัฒนารูปแบบให้คงอยู่ได้ในยุคสมัยปัจจุบัน ภูมิปัญญาการทำน้ำตันอาจจะสูญหายไปอีกครั้ง นายสมทรัพย์จึงตั้งมั่นพัฒนาผลงานของตนอย่างต่อเนื่อง เพียงเพื่อต้องการให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น “การปั้นน้ำตันแบบโบราณ” ให้คงอยู่คู่บ้านน้ำตันและชาวล้านนาสืบต่อไป

